

Nicolae Andrei

**DICTIONAR
DE
OMONIME
AL
LIMBII ROMÂNE**

CORINT

Date despre autor

Nicolae Andrei este licențiat în filologie, profesor la Școala Generală „Mihai Viteazul” din Călărași și autor a numeroase articole și studii cu caracter lingvistic. Printre lucrările publicate, se numără și *Dicționarul etimologic de termeni științifici (elemente de compunere greco-latine)*, pentru care profesorul a fost distins în 1990 cu premiul „Timotei Cipariu” al Academiei Române.

Redactare: Daniela Mercioniu

Tehnoredactare: Olimpia Bolozan, Flavian Muscalu

Coperta: Valeria Moldovan

ISBN 978-973-135-388-3

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii CORINT,
parte componentă a GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ANDREI, NICOLAE**

Dicționar de omonime al limbii române /

Nicolae Andrei. - București: Corint, 2009

Bibliogr.

ISBN 978-973-135-388-3

811.135.1'373.422

PREFAȚĂ

Dicționarul de omonime al limbii române, lucrare lexicografică unică în literatura de specialitate autohtonă, se adresează tuturor categoriilor de cititori: elevi de gimnaziu și de liceu, studenți, doctoranzi, profesori, avocați, ziarști, traducători, scriitori etc., pentru a-i ajuta să evite confuziile nedorite și create de bogăția semantică a limbii române.

În elaborarea acestei lucrări, ne-am oprit asupra omonimelor lexicale, care sunt cuvinte cu aceeași formă, dar diferite în ceea ce privește sensul și etimologia: COȘ¹ „paner” (< sl. koši) și COȘ² „furuncul” (lat. < cossus), MAI¹ „încă, și, din nou” (< lat. magis), MAI² „unealtă care servește la bătut; pisălog” (< lat. malleus), MAI³ „ficat” (< magh. máj) și MAI⁴ „a cincea lună a anului” (< lat. maius, sl. Maï) etc.

Toate omonimele sunt omografe, adică se scriu la fel: ACHIU¹ „țelină” și ACHIU² „băț de biliard, tac”, ACORIE¹ „lipsa senzației de sațietate la masă” și ACORIE² „absența congenitală a pupilei”, ARCAN¹ „laț pentru prinderea vitelor” și ARCAN² „taină, secret”, BAREM¹ „măcar, cel puțin” și BAREM² „tablă de calcul”, BĂNESCU¹ „care aparține băniei” și BĂNESCU² „referitor la bani; pecuniar”, BOR¹ „element chimic” și BOR² „marginea răsfântă a pălăriei”, FĂURAR¹ „februarie” și FĂURAR² „fierar”, FRONDĂ¹ „atitudine potrivnică, opoziție” și FRONDĂ² „frunzișul arborilor”, HAN¹ „ospătărie la marginea drumului” și HAN² „conducător al tătarilor”, MASA¹ „a face un masaj” și MASA² „a se aduna în număr mare, a se grupa”, PALEE¹ „picior intermediar de susținere a unui pod” și PALEE² „înveliș floral al plantelor graminee”, ȘALĂU¹ „pește răpitor de apă dulce” și ȘALĂU² „veche monedă de aramă care a circulat în Moldova”, TABAC¹ „tutun de fumat” și TABAC² „muncitor care tăbăcește pieile”, ULEI¹ „stup primitiv făcut dintr-un lemn scobit” și ULEI² „lichid gros, insolubil în apă”, ZIDĂRIE¹ „lucrare de construcție făcută din zid” și ZIDĂRIE² „meseria zidarului” etc.

La rândul lor, *omonimele lexicale omografe* pot fi totale, atunci când ele sunt identice din punct de vedere formal cu întreaga lor paradigmă: CAPELĂ¹ *s.f.* „șapcă purtată de militari” și CAPELĂ² *s.f.* „biserică mică, paraclis” au același plural (CAPELE), DROB¹ *s.m.* „bulgăre de sare” și DROB² *s.m.* „arbust din familia leguminoaselor” cu pluralul DROBI, SAPĂ¹ *s.f.* „unealtă, agricolă” și SAPĂ² *s.f.* „crupă de cal sau de alt animal” au același plural (SAPE), TAMARIN¹ *s.m.* „arbore tropical exotic” și TAMARIN² *s.m.* „maimuță foarte mică, din familia calitricidelor, care trăiește în America de Sud” au același plural (TAMARINI) etc. și parțiale, atunci când acestea sunt identice numai la unele forme din paradigma lor: BANDĂ¹ *s.f.* „grup de răufăcători”, cu pluralul BANDE, și BANDĂ² *s.f.* „fâșie de stofă, de piele etc.”, cu pluralul BENZI, CAID¹ *s.n.* „registru, arhivă”, cu pluralul CAIDURI și CAID² *s.m.* „guvernator musulman”, cu pluralul CAIZI, CAP¹ *s.m.* „șef, conducător”, cu pluralul CAPI, și CAP² *s.n.* „promontoriu”, cu pluralul CAPURI, CAR¹ *s.m.* „insectă care se hrănește cu țesutul lemnos”, cu pluralul CARI, CAR² *s.n.* „vehicul rustic”, cu pluralul CARE și CAR³ *s.n.* „piesă cilindrică pe care se fixează hârtia la mașina de scris”, cu pluralul CARURI, CORN¹ *s.n.* „excreșcență osoasă”, cu pluralul COARNE, și CORN² *s.m.* „arbore cu lemnul tare”, cu pluralul CORNI, CAPITUL¹ *s.m.* „adunare de canonici”, cu pluralul CAPITULI, și CAPITUL² *s.n.* „inflorescență cu numeroase flori grupate în jurul unei axe”, cu pluralul CAPITULE.

Omonimele pot fi omofone, atunci când au același accent: BARĂ¹ *s.f.* „drug de lemn sau de metal” și BARĂ² „mlaștină, băltoacă”, BELEA¹ *s.f.* „pacoste, necaz” și BELEA² „oaie sau vacă albă”, BOTĂ¹ *s.f.* „vas din doage de lemn, doniță”, BOTĂ² *s.f.* „bătă, par, toiag”, BOTĂ³ *s.f.* „strop, picătură” și BOTĂ⁴ *s.f.* „lovitură de scrimă cu floreta sau cu sabia”, HAC¹ *s.n.* „simbrie, leafă”, HAC² *s.n.* „cui de fier care se bate iarna la potcoavele cailor” și HAC³ *s.n.* „surcele, vreascuri” etc. și heterofone atunci când acestea sunt accentuate diferit: ÁFIN¹ și AFÍN², ÁUGUST¹ și AUGÚST², BÁREM¹ și BARÉM², CÓLNIȚĂ¹ și COLNÍȚĂ², COLÓNÍE¹ și COLÓNIE², COMPANÍE¹ și COMPÁNIE², IMÓBIL¹ și IMOBÍL²,

MISTÉR¹ și MÍSTER², PITÍC¹ și PÍTIC², SUFRÁGIU¹ și SUFRAGÍU², ȘEÍC¹ și ȘEIC², TIPÍC¹ și TÍPIC², ȚĂRINĂ și ȚARÍNĂ etc.

Două dintre principalele categorii semasiologice ale limbii sunt omonimia și polisemia (polisemantismul), care, la o privire superficială, pot fi ușor confundate.

Omonimia reprezintă identitatea perfectă în planul expresiei (adică al formei sonore) și diferența totală în planul conținutului semantic. Prin urmare, aceasta înseamnă că omonimele lexicale etimologice sunt două sau mai multe cuvinte identice din punct de vedere formal și complet diferite în ceea ce privește sensul și originea.

Polisemia (polisemantismul) constituie principala categorie semasiologică a unei limbi, caracterizată printr-un complex sonor căruia i se asociază un număr de două sau de mai multe înțelesuri.

În volumul al II-lea al tratatului *Limba română contemporană*, se afirmă că „Deosebirea dintre omonime, se face și în raport cu originea și istoria lor: BAIE¹ care la bază lat. *balnea*, în timp ce BAIE² „mină” provine din magh. *banya*”.*

Oricât de numeroase ar fi sensurile unui cuvânt polisemantic, acestea sunt întotdeauna mai mult sau mai puțin înrudite sau apropiate din punct de vedere semantic, deci au unele elemente comune, ceea ce nu se întâmplă în cazul cuvintelor omonime lexicale, care sunt total diferite ca sens și ca etimologie.

În majoritatea dicționarelor de omonime apărute la noi, s-a făcut regretabila greșeală de a se confunda termenii omonimici cu cei polisemantici. Pentru a ilustra această afirmație, am extras, din ediția a II-a a *Dicționarului explicativ al limbii române* (DEX, 1998), doar doi termeni polisemantici: verbul *a coace* (< lat. *cocere* = lat. *coquere*) și *s.f. păpușă* (cf. lat. *pupa*), care în alte dicționare de profil au primit statutul de omonime.

1. *Dicționar de omonime* de Alexandru Popescu-Mihăești, 1993 (la primul sunt înregistrate 4 omonime, iar la al doilea 6 omonime),

* *Limba română contemporană*, vol. 2, ediția a 2-a, București, 1985, p. 124.

2. *Dicționar de omonime* de Gh. Bulgăr și Nicolae Felecan, Editura Vox, 1996 (apar 3 omonime la primul termen și 6 omonime la cel de-al doilea),

3. *Dicționar de omonime al limbii române* de Beatrice Kiseleff, Editura Elis, 2002 (3 omonime la primul cuvânt și 7 omonime la al doilea),

4. *Dicționar de omonime* de Gh. Bulgăr, Editura Lucman, 2004 (apar 3 omonime la primul termen și 6 omonime la al doilea),

5. *Dicționar de omonime* de Nicolae Felecan, Editura Vox, 2006 (la primul sunt înregistrate 3 omonime, iar la al doilea 7 omonime),

6. *Dicționar de omonime* de Diana Marin, Editura Steaua Nordului, Constanța, 2007 (3 omonime la primul termen și 3 omonime la cel de-al doilea termen). Distincția riguroasă din punct de vedere științific dintre un omonim și un termen polisemantic se poate face doar pe baza etimologiei. Distinsul lingvist francez de origine elvețiană *Jules Gilliéron* (1854–1926), creator al geografiei lingvistice, a admis un singur fel de omonime, și anume cuvintele cu aceeași formă, dar cu etimologii diferite. De asemenea, lingvistul elvețian *Charles Bally* (1865–1947), discipol al lui F. de Saussure și întemeietor al stilisticii lingvistice, în *Traité de stylistique française* (Heidelberg, 1919–1921, vol. I, p. 44), introduce conceptul de omonime etimologice, însemnând cuvinte diferite ca origine, dar care ajung cu vremea să se pronunțe la fel, înțelesurile lor fiind atât de deosebite încât, pe baza unor asociații ele nu se pot evoca unul pe altul în mintea vorbitorilor și, prin urmare, nu pot fi reduse niciodată la un prototip semantic comun.

Consider că studiul cel mai aprofundat din punct de vedere științific în legătură cu tema despre care vorbim este *omonimia și polisemia*, publicat de Paula Diaconescu în „Probleme de lingvistică generală”, vol. I, 1959, pp. 133–153.

În lexicografia românească, principiul etimologic a fost aplicat în mod consecvent, pentru delimitarea riguroasă a omonimelor de termenii polisemantici, de autorii *Micului dicționar academic* (MDA), vol. I–IV, Editura Univers Enciclopedic, 2001–2004, din a cărui Prefață cităm:

„Etimologia este directă, se introduce prin abrevierea **E**. Ea este cea care decide dacă două cuvinte sunt omonime, după principiul: *Eine Etymologie, ein Wort*” (vol. I, p. X).

Prezentul *Dicționar de omonime al limbii române* înregistrează peste 4 000 de termeni omonimici din toate straturile limbii române: arhaisme, regionalisme, neologisme, termeni din registrul familiar, popular, argotic etc. Menționez că nu am inclus în acest dicționar omonimele lexico-gramaticale (relația dintre varianta substantivală și cea adjectivală a participiilor trecute: de exemplu, ALAMBICAT¹ *adj.* și ALAMBICAT² *s.n.* (< vb. *a alambica*), ALARMAT¹ *adj.* și ALARMAT² *s.n.* (< vb. *a alarma*), BANALIZAT¹ *adj.* și BANALIZAT² *s.n.* (< vb. *a banaliza*), CARBONIZAT¹ *adj.* și CARBONIZAT² *s.n.* (< vb. *a carboniza*), DEMASCAT¹ *adj.* și DEMASCAT² *s.n.* (< vb. *a demasca*) etc.

Termenii-titlu din acest dicționar sunt urmați de bogate informații etimologice, riguroase din punct de vedere științific, și de definiții clare și concise, care să-i ajute pe cititori să înțeleagă mai bine deosebirea dintre omonimele lexicale și cuvintele polisemantice.

Acest dicționar este un veritabil instrument de cultivare a limbii române în spiritul și tradițiile ei, venind în ajutorul aceluia care studiază, elaborează sau parcurg diverse lucrări beletristice sau științifice, ferindu-i de echivocuri, oferindu-le totodată posibilitatea de a pătrunde mai adânc în tainele literaturii artistice și deschizându-le calea exprimării cât mai exacte și cât mai plastice a propriilor gânduri.

Autorul

Lista abrevierilor

<i>adj.</i>	adjectiv	<i>hind.</i>	hindi
<i>adv.</i>	adverb	<i>id.</i>	idem
<i>alb.</i>	albarez(ă)	<i>interj.</i>	interjecție
<i>amerind.</i>	amerindiană	<i>irl.</i>	irlandez(ă)
<i>ar.</i>	arab(ă)	<i>it.</i>	italian(ă)
<i>arg.</i>	argou, argotic	<i>înv.</i>	învechit
<i>arh.</i>	arhaic, arhaism	<i>jap.</i>	japonez(ă)
<i>arm.</i>	armean(ă)	<i>lat.</i>	latină, latinesc
<i>augm.</i>	augmentativ	<i>lat. med.</i>	latina medicală
<i>bg.</i>	bulgar(ă)	<i>lat. mediev.</i>	latina medievală
<i>braz.</i>	brazilian(ă) (dialect portughez)	<i>lat. pop.</i>	latina populară
<i>ceh.</i>	ceh(ă)	<i>lat. sav.</i>	latina savantă
<i>celt.</i>	celt, celtic(ă)	<i>lat. tz.</i>	latina târzie
<i>cf.</i>	confer, compară	<i>livr.</i>	livresc
<i>chin.</i>	chinez(ă)	<i>m.</i>	masculin
<i>conj.</i>	conjuncție	<i>magh.</i>	maghiar(ă)
<i>copt.</i>	coptă	<i>mgr.</i>	greaca medie
<i>cr.</i>	croat(ă)	<i>n.</i>	neutru
<i>dial.</i>	dialect, dialectal	<i>neh.</i>	nehotărât
<i>ebr.</i>	ebraic(ă)	<i>ngr.</i>	neogrec, neogreacă
<i>egipt.</i>	egiptean(ă)	<i>n.pr.</i>	nume propriu
<i>engl.</i>	englez(ă)	<i>oland.</i>	olandez(ă)
<i>et. nec.</i>	etimologie necunoscută	<i>part.</i>	participiu
<i>f.</i>	feminin	<i>peior.</i>	peiorativ
<i>fam.</i>	familiar	<i>pers.</i>	persan
<i>fig.</i>	figurat	<i>pl.</i>	plural
<i>fr.</i>	francez(ă)	<i>pol.</i>	polonez, poloneză
<i>germ.</i>	german(ă)	<i>pop.</i>	popular
<i>got.</i>	gotic(ă)	<i>port.</i>	portughez(ă)
<i>gr.</i>	grec, greacă	<i>pref.</i>	prefix
<i>gr. biz.</i>	greaca bizantină	<i>prep.</i>	prepoziție
		<i>pron.</i>	pronume
		<i>prov.</i>	provensal(ă)

<i>reg.</i>	regional	<i>sp.</i>	spaniol(ă)
<i>rus.</i>	rus(ă)	<i>srb.</i>	sârb(ă)
<i>rut.</i>	rutean(ă)	<i>suf.</i>	sufix
<i>s.</i>	substantiv	<i>sumer.</i>	sumerian(ă)
<i>sanscr.</i>	sanscrit(ă)	<i>tăt.</i>	tătar(ă)
<i>săș.</i>	sășesc, sășească	<i>tc.</i>	turc(ă)
<i>scr.</i>	sârbocroat(ă)	<i>țig.</i>	țigănesc
<i>sec.</i>	secol	<i>ucr.</i>	ucrainean(ă)
<i>s.f.</i>	substantiv feminin	<i>vb.</i>	verb
<i>sg.</i>	singular	<i>ven.</i>	venețian(ă)
<i>sl.</i>	slav(ă)	<i>v. engl.</i>	vechi englez
<i>slov.</i>	sloven(ă)	<i>v. fr.</i>	vechi francez
<i>s.m.</i>	substantiv masculin	<i>v. germ.</i>	vechi german
<i>s.n.</i>	substantiv neutru	<i>v. oland.</i>	vechi olandez

Semne speciale

- * cuvânt neatestat
- < provine din
- „ ” marchează înțelesul cuvintelor